

DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA: PRÒLEG

Emili Giralt i Raventós President de l'Institut d'Estudis Catalans Creixell, 25 de juny de 1995

Des dels primers temps de la seva existència, l'Institut d'Estudis Catalans s'imposà com a deure l'estudi científic de la llengua i la seva normativització. L'any 1907 aquesta obligació era implícita en els objectius que li assenyalava el Decret fundacional de la Diputació de Barcelona quan parlava de la «superior investigació científica de la cultura catalana». Quatre anys més tard, quan en el si de l'Institut fou creada la Secció Filològica, la comunicació del president Prat de la Riba a la Diputació manifestava clarament la preocupació per la llengua com a instrument de cultura: «La necessitat» — deia — «d'aquest altíssim instrument de renovació és imponderable, i la urgència d'instituir-lo, d'una evidència irresistible». La nova secció de l'Institut tindria la missió «d'estimular o fomentar la restauració, això és, l'enfortiment, l'expansió de la llengua catalana», o sigui la normalització del seu ús. Hom preveia que la Secció Filològica organitzaria la col·laboració entre totes les terres del domini lingüístic català, «des de Perpinyà a Elx i des de Fraga d'Aragó a Alger de Sardenya».

Sota la presidència de Pompeu Fabra, la Secció Filològica començà amb rapidesa i eficiència l'acompliment de l'encàrrec rebut. Primer foren les *Normes ortogràfiques*, després el *Diccionari ortogràfic*, posteriorment la *Gramàtica*. La Secció recollia material lèxic per tal d'elaborar el futur diccionari de la llengua, que unes vegades era anomenat «normatiu», d'altres «literari» i d'altres «general» o «de la llengua comuna». L'obra del diccionari sempre fou considerada d'importància cabdal, però de realització més lenta i laboriosa que els treballs anteriors. Les seves vicissituds són minuciosament narrades pel Dr. Badia i Margarit en la «Introducció» d'aquesta obra, cosa que m'estalvia haver-m'hi d'entretenir.

L'any 1932, caiguda la dictadura de Primo de Rivera, que havia paralitzat o alentit tots els treballs que realitzava l'Institut, Pompeu Fabra publicà el *Diccionari general de la llengua catalana*, elaborat amb materials i recursos humans procedents bàsicament de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut, que ell mateix dirigia. L'oportunitat de la publicació, en un moment en què Catalunya iniciava la seva autonomia i la llengua catalana esdevenia ací llengua cooficial, resta fora de dubtes. Com va escriure Carles Riba l'any 1954, és pels principis que inspiraren l'obra i per l'amplitud i la flexibilitat amb què els va fer valer i els va aplicar que «Pompeu Fabra pogué sense jactància oferir el seu diccionari al públic com a normatiu» i que l'Institut d'Estudis Catalans «el considerarà i segueix considerant-lo per ara i tant com el seu diccionari oficial».

En una publicació apareguda amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la seva fundació, l'Institut recordava que «la tasca pròpia de la Secció Filològica era la d'estudiar científicament la nostra llengua, inventariar-ne el lèxic i redactar-ne el Diccionari, i alhora fomentar el seu ús i difusió». Amb la unificació de l'ortografia, la depuració del lèxic, la fixació de la gramàtica i l'acurada introducció de neologismes, «l'Institut» — afirmava la publicació commemorativa — «ha fet l'obra prèvia, indispensable per a transformar una llengua reduïda als usos literaris en una llengua d'escola i d'Estat, apta a totes les necessitats d'un poble que s'incorpora amb fisonomia pròpia a la complexitat de la vida moderna».

La tasca de «normalitzar i depurar la llengua escrita», que l'anònim redactor de la publicació esmentada considerava l'obra de «més transcendència» que realitzava l'Institut, fou interrompuda una vegada més per l'agitada història d'aquest país. El *Diccionari de Pompeu Fabra* —del qual ell mateix «no desdenyà cap avinentesa» per a proclamar-ne el «caràcter provisional»— no solament continuava essent el diccionari normatiu de l'Institut, sinó que aquesta corporació es veuria impedita durant una seixantena d'anys de pensar seriosament en la possibilitat de redactar, en un termini més o menys breu, el propi diccionari institucional.

La vida de l'Institut sota el règim franquista és la història d'una estricta clandestinitat, seguida d'una situació de semitolerància, amb una llibertat escassa i sempre vigilada. Mort el dictador, el Reial decret del 26 de novembre de 1976 atorgà a l'Institut reconeixement oficial com a corporació acadèmica, científica i cultural; el seu àmbit d'actuació —deia el Reial decret— «s'estén a les terres de llengua catalana», cosa que entre la gent culta sempre ha volgut dir des de Salses a Guardamar, i des de Fraga a Maó. L'esmentat Reial decret aprovava també uns nous Estatuts que permetrien l'adaptació de l'Institut a una vida en la normalitat. En tractar de les seccions, assenyalava com a tasca específica de la Secció Filològica «l'estudi de la llengua catalana en tots els seus aspectes i la formulació de les seves normes gramaticals».

Però, ai las!, una cosa són les previsions estatutàries i legals i una altra les possibilitats reals. La Secció Filològica —i, per tant, l'Institut tal com aleshores era configurat— no podia enfrontar-se amb la tasca ingent que comportava la preparació del nou diccionari que havia de millorar i ampliar el venerable Fabra. Després del 1976 s'escolà una llarga etapa fins a arribar al moment en què allò que la societat més esperava de l'Institut pogué esdevenir una realitat.

Avui se'ns fa evident que sense la reforma dels Estatuts que l'Institut aprovà el 1988 aquest diccionari no s'hauria publicat. Pel que fa a la llengua, el text dels nous Estatuts és encara més explícit i precís que qualsevol declaració programàtica anterior. L'article segon, en el seu primer apartat, estableix, en efecte, com a primera finalitat de l'Institut d'Estudis Catalans —no ja de la Secció Filològica, solament— «tenir cura de l'estudi de la llengua, establir-ne la normativa i vetllar perquè el seu procés de normalització sigui coherent arreu del seu àmbit lingüístic». Fins aquí, però, la cosa no passava d'ésser una reiterada assumpció d'un manament històric o una programàtica declaració d'intencions. Fou necessària la consolidació de la nova estructura organitzativa de l'Institut i l'ampliació del seu nombre de membres —especialment de la Secció Filològica— perquè, a l'inici del seu segon mandat, l'equip que des de 1989 governava l'Institut s'atrevis a proposar la comesa del diccionari.

La reforma dels Estatuts i la nova imatge que oferia l'Institut d'Estudis Catalans són a la base de la Llei del 24 d'abril de 1991, amb la qual el Parlament de Catalunya reconegué unànimement que l'Institut era la «institució encarregada d'establir i actualitzar la normativa lingüística del català» i que totes les administracions radicades a Catalunya havien de «respectar la normativa establerta per l'Institut d'Estudis Catalans». L'Institut va rebre amb complaença la nova llei, i la considerà com una solemne ratificació institucional i pública del paper que havia assumit des de la seva fundació. La Llei suscità expectació entre els membres de l'Institut perquè interpretaven que arribava l'hora de poder organitzar, dintre la Secció Filològica, les diverses «oficines» o dependències que havien de permetre l'assoliment dels objectius bàsics en matèria

d'estudis lingüístics. No fou així, però hom no ha perdut l'esperança que algun dia la virtualitat de la Llei esdevindrà un fet.

Dit això, ha arribat l'hora de fer la crònica dels esdeveniments que de manera més directa han menat a l'aparició del present diccionari.

En el Consell Permanent del dia 15 d'octubre de 1992 el president de l'Institut va exposar la seva preocupació personal per la qüestió de la publicació del diccionari normatiu, i afegí que aquesta preocupació era compartida per molts sectors de la societat, «que espera i reclama» —diu l'acta de la reunió— «aquella publicació». Després d'un canvi d'impressions, el Consell demanà al president de la Secció Filològica la preparació d'un informe sobre la possibilitat d'accelerar les tasques d'elaboració del nou diccionari —que la Secció no havia abandonat mai, però a la qual mai no havia pogut dedicar prou atenció—, a fi de poder-lo publicar en una data més propera que la que es desprenia de la situació dels treballs en aquell moment, i acordà «considerar l'elaboració del nou diccionari normatiu una activitat prioritària de l'Institut».

A la reunió següent del Consell assistí la Dra. M. Teresa Cabré, coordinadora dels treballs referents al dit diccionari, la qual informà amb deteniment sobre els punts més interessants. Es tractava —es diu en l'acta corresponent— no pas de posar un «pedaç» al *Diccionari* de Pompeu Fabra, sinó d'una tasca complexa que requeriria un augment substancial dels recursos fins aleshores disponibles, però que l'Institut podia realitzar en un termini de tres anys. El Consell Permanent acollí molt favorablement les paraules i l'informe escrit de la Dra. Cabré, reiterà el caràcter urgent de la publicació del nou diccionari i es ratificà en l'acord anterior que donava a aquest treball un caràcter prioritari.

Algunes setmanes després, el Ple de l'Institut aprovà *nemine discrepante* la decisió del Consell. D'altra banda, ja entrat el 1993, el Comissionat per a les Universitats i la Recerca atorgà a l'Institut una subvenció important destinada a aquest objectiu.

L'elaboració del diccionari, doncs, accelerava la seva marxa. Damunt les Oficines Lexicogràfiques i la Comissió de Lexicografia, i sobre cadascun dels membres de la Secció Filològica, recauria la part més feixuga dels treballs a fer; molt prompte, però, s'hi afegiria la feina regular, «institucionalitzada», de les altres seccions i el concurs esporàdic —però molt útil— d'alguns especialistes forans.

En algun moment, el ritme gairebé frenètic que imposaven la coordinació i l'encadenament dels treballs, d'una banda, i, de l'altra, el temor que les presses no desmilloressin l'obra que hom estava fent, van despertar un cert desànim en alguns membres de les seccions, desànim que els responsables de l'obra hagueren d'esvair o neutralitzar.

La relació entre la direcció del nou diccionari i el Consell Permanent fou constant durant tot aquest temps, com ho fou també la de les comissions de la Secció Filològica i els membres de les altres seccions. La Dra. Cabré informà oralment i per escrit el Consell en dues ocasions més: el 25 de novembre de 1993 i el 14 de juliol de 1994. En aquesta darrera data portà a la reunió un llistat d'ordinador amb el text del diccionari tal com estava llavors i féu constar que tot allò que es referia a paraules noves —

neologismes, mots d'argot, dialectalismes, etc.— estava fet en un noranta per cent, com a mínim; respecte als continguts, va afirmar que tots els criteris gramaticals i d'estil prèviament aprovats havien estat aplicats, però que en algunes àrees determinades faltava encara la sistematització de les definicions. Tanmateix, l'existència del llistat d'ordinador era la millor prova de l'estat molt avançat dels treballs, i per aquesta raó el Consell decidí que ràpidament fos enviat al despatx del Comissionat, amb la certesa que agrairia l'atenció i trobaria plausible el treball realitzat.

El Ple de l'Institut —que al seu dia havia aprovat donar preferència i prioritat a l'elaboració del diccionari, a costa, si calia, de la partida pressupostària que podia correspondre a les seccions— fou també regularment i degudament informat. Una vegada, el dia 7 de juny de 1993, per obra del secretari de la Secció Filològica, Sr. Jordi Carbonell, i de la directora de les Oficines Lexicogràfiques, Dra. M. Teresa Cabré; una altra, el 24 de gener de l'any següent, per aquesta darrera.

Més enllà dels valors lingüístics o filològics, és obvi que una obra de la rellevància cultural, de l'abast polític i de l'envergadura econòmica del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* no podia deixar res a l'atzar ni a la improvisació de darrera hora. Ja informalment, ja com a punt de l'ordre del dia, el Consell Permanent de l'Institut va tractar molt sovint del diccionari. Quan l'estat dels treballs en curs ho va fer oportú, el Consell encarregà al secretari general, Dr. Joaquim Rafel, que amb l'ajut d'experts en qüestions editorials presentés un informe sobre els diversos criteris que convenia tenir presents a l'hora de publicar el diccionari. El dia 14 d'octubre de 1993 —o sia, al cap d'un any just de la decisió presa pel Consell de publicar el diccionari— el Consell disposà ja d'aquest informe. A més dels objectius de caràcter científic i normatiu, els informants recomanaven a l'Institut que havia de vetllar perquè l'edició del diccionari complís una sèrie de condicions. La primera i més important era que el diccionari havia d'aparèixer com un servei de l'Institut a la societat catalana, d'acord amb la responsabilitat científica i normativa que tenia, al marge de qualsevol tendència política o consideració econòmica. L'edició del diccionari havia de pretendre la màxima difusió en tots els territoris de llengua catalana, i una presència continuada en el mercat. La qualitat material del llibre i la possible rendibilitat —que hauria de permetre la continuïtat de l'edició i la revisió permanent del diccionari— eren altres condicions que l'informe recomanava de complir.

En aquest afer, es presentava a l'Institut l'alternativa següent: o cedia els drets d'edició del diccionari a una empresa editorial externa, o en feia ell mateix l'edició. En el primer cas, a més d'assegurar les condicions de qualitat, difusió, continuïtat i rendibilitat, l'empresa cessionària hauria de complir, al seu torn, els requisits següents:

- catalanitat indiscutible pel que fa al domicili social i a la trajectòria editorial;
- prestigi social i cultural, o sia seriositat en la gestió empresarial i projecció i prestigi de les seves edicions;
- idoneïtat comercial compatible amb l'explotació d'obres com el diccionari de l'Institut;

— solidesa econòmica per a garantir els compromisos derivats de l'explotació de l'obra i dels drets d'autor.

Més que una adjudicació directa, l'informe aconsellava un concurs públic per a l'edició del diccionari, amb un plec de condicions que hauria d'especificar, entre altres detalls, la tirada, el format de l'obra, la qualitat del paper, la durada del contracte, el preu de venda al públic, etc.

Durant el mes de setembre del 1994 les reunions del Consell pogueren ja perfilar el calendari que havia d'emmarcar les darreres qüestions relatives al diccionari. Així, el dia 2 de novembre fou anunciada a la premsa barcelonina la convocatòria del concurs, i la Secretaria de l'Institut posà el plec de condicions a disposició dels interessats a concursar. El termini per a la presentació de propostes d'edició acabava el 15 de gener de 1995. El Consell Permanent nomenà una comissió per a l'estudi de la documentació presentada, formada per tres dels seus membres —el president, el vicepresident i el secretari general— més la Sra. Mercè Boronat, cap de l'Administració de l'Institut, i el Sr. Josep M. Puig i Salellas, membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

Foren cinc les ofertes rebudes per al concurs: dues de presentades en solitari per sengles editorials, una de formulada en nom de dues empreses, una altra de cursada en nom de cinc i la darrera en representació de sis cases editores. En total, doncs, s'hi interessaren quinze editorials, xifra que, atesos els requisits exigits en el plec de condicions, és ben significativa de l'alta valoració del diccionari de l'Institut en el món dels editors i dels llibreters; cal dir també que les propostes arribades demostraven un esforç per fer ofertes dignes i ben estudiades. Escoltada la comissió *ad hoc*, el 23 de febrer d'enguany el Consell Permanent acordà adjudicar la publicació del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* al grup editorial format per les cinc empreses que figuren en la portada d'aquesta obra, les quals, abans del 15 de març havien de presentar l'esborrany de contracte d'edició que hauria de regular la publicació de l'obra. Després d'haver-hi fet algunes esmenes, el contracte definitiu fou signat el 27 d'abril pels apoderats d'Enciclopèdia Catalana, Dr. Benet Llebaria, i d'Edicions 62, Sr. Joan Capdevila, els quals actuaren també en representació de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, d'Editorial Moll, de Palma de Mallorca, i d'Editorial 3 i 4, de València. Amb aquesta adjudicació, l'aspecte territorial de l'afer —és a dir, la necessitat d'assegurar una presència de qualitat en tots els àmbits dels Països Catalans— restava perfectament cobert.

La decisió presa el 15 d'octubre de 1992 havia conduït a un resultat feliç, i el diccionari de l'Institut podria estar a disposició del públic exactament en el temps previst. Com consta en la portada, el *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* és obra de l'Institut d'Estudis Catalans, no sols de la Secció Filològica, per bé que aquesta n'hagi dut incomparablement el major pes de la realització i tota la responsabilitat tècnica de la comesa. Les altres seccions —especialment les de ciències— han col·laborat no solament amb eficiència, sinó també amb un sentit de «militància» que les honora. És per actuacions com aquestes que ens agrada de dir que l'Institut és més que la Secció Filològica i més que qualsevol de les seves seccions.

Amb l'aparició d'aquest diccionari queda closa una etapa de la vida de l'Institut. Però convé que se sàpiga que les obligacions de l'Institut envers la llengua catalana —i, per

tant, les obligacions de la societat envers l'Institut— no acaben amb la publicació del diccionari ni amb les revisions periòdiques que successivament hom hi haurà de fer. En aquest camp, un país que s'estimi a si mateix ha de disposar d'una gramàtica normativa, ha de conèixer perfectament les variants dialectals del seu domini lingüístic, ha de fer la història —i la història social— de la llengua, ha d'enregistrar i explicar tots els topònims i antropònims del seu territori, ha de saber l'origen i l'etimologia de cada mot. Són, ni més ni menys, algunes de les obligacions que imposa aquella «noble follia» al·ludida per Carles Riba en el pròleg a la segona edició del diccionari Fabra, la «noble follia» —deia— de voler fer d'una llengua un idioma de cultura, «la noble follia de l'idioma, quan es galleja de tenir-la».